

חיל הים האיראני, מצרי הורמוז ומעבר להם

דורי גולד
פברואר 2012

איראן חותרת לבסס את עצמה כמעצמה הגמונית במזרח התיכון. בריאיון שהעניק המנהיג העליון האייתוללה עלי חמינאי ב-7 ביולי 1991 ליומון האיראני ראסלאט, הציב שאלה רטורית: "האם אנחנו מבקשים לשמר את שלמותה של ארצנו, או האם אנו חותרים להתפשטותה?" והשיב: "אין ספק שאנחנו חייבים לחתור להתפשטותה". ואכן, בשנים הבאות היו כוחות איראניים מעורבים בחתרנות אזורית מלבנון ועד ערב הסעודית, עיראק ואפגניסטאן. דוברו של חמינאי, חוסיין שריעת מאדרי, כתב ב-9 ביולי 2007: "בחריין היא חלק מאדמת איראן". ב-2009 הגדיר עלי אכבר נאתק נורי, מי שהיה מועמדו של חמינאי לנשיא ב-1997, את בחריין כ"מחוז הארבעה-עשר" של איראן.¹

בבית המחוקקים האיראני נשמעו קולות תמיכה בתפקיד הנאו-אימפריאלי של איראן. חבר בוועדה לביטחון לאומי ומדיניות החוץ הזכיר למדינות ערב כי "רובן היו בעבר חלק מאדמת איראן". מנהיגים ערבים סונים עקבו אחר שאיפות איראניות אלו. פעם, התלונן מלך ערב הסעודית עבדאללה על עליית כוחה של איראן בעקבות מלחמת איראן-עיראק, ונזף בבכיר אמריקני: "אפשרתם לפרסים, לצפווים, להשתלט על עיראק".²

ההתייחסות לאימפריה הצפונית מהמאה השש-עשרה נבע מן העובדה שתחת שלטונה הפכה איראן את האסלאם השיעי לדת הרשמית במדינה. יתרה מזאת, האימפריה הצפונית התפרסה מזרחה להראט באפגניסטאן ומערבה לבגדאד, על פני שתי רצועות החוף של המפרץ הפרסי. נראה אפוא שאם איראן מטפחת שאיפות להשיב את ימי הזהור של האימפריה הצפונית, או אז יהיה גורלן המדיני של מדינות המפרץ הערביות, מכווית ועד עומאן, נתון על כף המאזניים.

מסיבה זו אולי התייחסו האיראנים מדי פעם למפרץ הפרסי כאל ים "פנימי" ולא כאל נתיב מים בינלאומיים. ב-1997, לדוגמה, הכריז חוסין רזאי, מפקד משמרות המהפכה: "הרשו לי לשגר מסר ברור לאמריקנים; המפרץ הפרסי הוא אזור שלנו; עליהם לעזוב את האזור".³

איראן ומצרי הורמוז

מה היו האמצעים הצבאיים שנקטה איראן כדי לממש יעדים ארוכי טווח אלו? עם תום מלחמת איראן-עיראק התמקדה טהרן בבניית כוחה הצבאי בשתי זירות: זירת הטיילים הבליסטיים/נשק להשמדה המונית וזירת הכוח הימי. כוחות היבשה והאוויר שלה לא זכו למידה שווה של השקעה וחדשנות. איראן גם הגבירה את מאמציה להפוך לכוח השליט במפרץ הפרסי. עוד ב-1971 היה זה השאה הפרסי שכבש את האי אבו מוסא מידי אמירות שארג'ה, שלימים הצטרפה לאיחוד האמירויות הערביות (UAE). כעבור זמן הוא שלח כוחות לכבוש שני איים נוספים, טונב הגדול וטונב הקטן, שהיו שייכים לאמירות ראס אל-חימא.

בעוד שהשאה הסכים שהאי אבו מוסא יהיה תחת מנהל משותף של איחוד האמירויות הערביות ואיראן, הרפובליקה האסלאמית הפכה מדיניות זאת על פיה. אחרי ביקור הנשיא רפסנג'אני באי בראשית 1992, גירשה ממנו איראן את איחוד האמירויות ושמרה על שליטתה הבלעדית בו. באיחוד האמירויות הערביות טענו כי האיים הם שטחים כבושים, אף כי מאז 1995 טהרן רואה בהם חלק בלתי נפרד מאיראן.

איראן שילבה את האי אבו מוסא באסטרטגיית ההשתלטות על המפרץ הפרסי ובעיקר על מצרי הורמוז, שרוחבם 35 מייל - המוצא שלה לים הערבי ולאוקינוס ההודי. במהלך שנות התשעים, פרסה איראן כוחות קרקע באבו מוסא וחימשה אותם בטילי "Silkworm" סיניים נגד ספינות [HY-2]. היו דיווחים שאיראן גם פרסה טילים נגד ספינות בעלי טווח של 130 ק"מ [C-801] באבו מוסא וגם כוח של משמרות המהפכה.

במהלך מלחמת איראן-עיראק פעלו משמרות המהפכה של איראן מכמה איים במפרץ הפרסי, כגון סירי, לאראק, והורמוז וכן מאסדות נפט בים. מכאן ניתן להבין את החשיבות שאיראן מייחסת לאיים שכבשה, ואשר היו שייכים לאיחוד האמירויות הערביות. לבד מכך, שני איי טונב שוכנים בסמוך לנתיבי השיט היוצא במפרץ הפרסי, שבהם עוברים על פי רוב מכליות הנפט בדרכן למצרי הורמוז. מיקום זה חיוני לאסטרטגיה האיראנית, השואפת לשלוט בזרימת הנפט דרך נתיבי מים אלה.

איראן עסקה בפעולות מדיניות-צבאיות אחרות ששירתו את האינטרסים האסטרטגיים שלה במפרץ הפרסי, ובהן סילוק הנוכחות הצבאית האמריקנית ושליטה בלבדית באזור. כבר ב-1995 העבירה ממשלת בחריין מידע מודיעיני לממשל קלינטון על שיתוף הפעולה של החיזבאללה בבחריין עם כוח קודס של משמרות המהפכה במטרה לכונן ממשלה פרו-איראנית בבחריין, שהפכה עוד באותה שנה לבסיס של הצי החמישי האמריקני. לו הייתה תכנית זו מתממשת, אין ספק כי אחת מיוזמותיה הראשונות של הממשלה החדשה הייתה פינוי הצי האמריקני מבחריין וסגירת הבסיס הימי העיקרי שלו. מחאות של הרוב השיעי בבחריין נגד הממשלה הסונית השלטת, כמו אלה שהתרחשו בשנת 2008, התאפיינו לעתים קרובות בשלטים הקוראים לסילוק בסיסים אמריקניים מבחריין.

ככלל, איראן שאפה לגייס תמיכה לפעילותה החתרנית האזורית בקרב הקהילות השיעיות המקופחות של מדינות המפרץ הערביות, המהוות 30% מאוכלוסיית כווית, 16% מאוכלוסיית איחוד האמירויות הערביות ו-50% בקירוב מזו של המחוז המזרחי של ערב הסעודית. אכן, היה זה ענף החיזבאללה הסעודי, הידוע בשם חיזבאללה אלח'ג'אז, אשר היה מעורב בפיצוץ מגדלי חובאר ב-1996, התקפה שכוונה נגד חיל האוויר האמריקני. בידי ארצות הברית היה מידע מוצק שאיראן עמדה מאחורי המתקפה.⁴

איראן רצתה גם להפגין שכוחה הימי אינו מוגבל למפרץ הפרסי, הסמוך אליה, אלא שספינות המלחמה שלה יכולות להגיע לאוקינוס ההודי ואפילו להרחיק עד לים התיכון. בדצמבר 2010 ערך חיל הים האיראני תרגול משותף עם ג'יבוטי, ששוכנת סמוך לבאב אל-מנדאב בכניסה לים האדום. ב-22 בפברואר 2011 עברו ספינות חיל הים האיראני דרך תעלת סואץ לראשונה מאז 1979. משימה ים-תיכונית זאת הייתה הרבה מעבר למה שניתן היה לצפות מחיל הים האיראני. יש לזכור כי חיל הים האיראני הקבוע מצויד עדיין בכלי שיט ישנים יחסית מתקופת השאה ומפקדיו קיוו לרענן את הכוח הימי בעזרת מערכת חימוש חדשנית, ובפרט בטילים ימיים. על פי דיווח של משרד המודיעין של חיל הים האמריקני, חיל הים האיראני מכשיר את עצמו לפעילות מעבר למצרי הורמוז, בעזרת בסיסים ימיים במפרץ עומאן שיהיו מוכנים בשנת 2015. בעבר, ספינות מלחמה איראניות הגיעו למעשה לסודן ולסומליה, אך לא נכנסו לים התיכון.⁵

מצרי הורמוז (AP/ Bill Foley)

לאיראן אינטרסים באזור ים סוף והים התיכון. שיפור הגישה של חיל הים שלה ליעדים אלה הייתה חיונית לאור רצונה לחמש מחדש את בני בריתה שהיו מעורבים בהתקוממויות שונות באזור. למשל, ב-26 באוקטובר 2009 השתלט חיל הים התימני על ספינת משא איראנית, מהאן-1, שבמטענה היה נשק נגד טנקים שנועד למורדי החות'י שלחמו נגד הממשלה התימנית. למרות שמבחינה דתית השתייכו לוחמי החות'י לפלג המאמין באימאם החמישי בשיעה (בניגוד לפלג האיראני המאמין באימאם השנים-עשר), לקחה אותם טהרן תחת חסותה כחלק מן האסטרטגיה שלה לתמוך בקבוצות שיעיות חמושות ברחבי המזרח התיכון.⁶

במהלך העשור הקודם חתרה איראן לחמש מחדש ארגונים פלסטיניים, כמו גם את חיזבאללה בלבנון, על ידי שיגורן של מספר אניות משא שהפליגו בחסות דגלים זרים. איראן שיגרה את *Karine-A*, שנתפסה בים סוף על ידי הקומנדו הימי הישראלי ב-3 בינואר 2002. חיל הים הישראלי לכד גם את *MV Francop* בים התיכון ב-3 בנובמבר 2009, כשבמטענה אלפי טילים שנועדו לחיזבאללה. ב-15 במארס 2011 השתלט חיל הים הישראלי על ספינת המטען *MV Victoria*, שהייתה בדרכה לעזה ונשאה אלפי פצצות מרגמה וטילי C-704 נגד אניות. במהלך תקופה זו חתרה איראן גם לצייד מחדש את חמאס בעזרת תחמושת שנשלחה לפורט סודן בים סוף.⁷

חרף אינטרסים ברורים אלה, מעידים מגבלות כוחה הימי של איראן כי שיגורן של אניות איראניות לתעלת סואץ וממנה לים התיכון היה בשלב זה פעולה מדינית בלבד ולא פעולה שנועדה לקדם משימות צבאיות שאפתניות של עימות עם צי אחר. היה זה מקרה קלאסי של דיפלומטיה ימית. מבחינתו של חיל הים האיראני, פריסת כוחות בים התיכון הייתה מוקדמת מדי. מה אפוא יכולה הייתה להיות משימתן של אניות המלחמה האיראניות? מהו המסר המדיני שפריסתן מנסה לשדר? עד לפני שנה עמדה מצרים בראש מדינות ערב הסוניות, כגון ערב הסעודית וירדן, ששואפות לבלום את התפשטות כוחה של איראן. עם זאת, בעוד מצרים מנוטרלת לפי שעה, רצו האיראנים לאותת על מוכנותם למלא את החלל שנוצר עם נפילתו של מובראק על ידי שיגורן, זו הפעם הראשונה, של ספינות מלחמה דרך תעלת סואץ. דוברים איראניים הביעו לעתים כוונות

נושאת המטוסים האמריקנית USS John C. Stennis (AP Photo/ US Navy, Ron Reeves)

שהרחיקו מעבר למזרח התיכון, למרות העובדה שלאיראן לא הייתה יכולת פריסה ארוכת טווח ובת קיימא מסוג זה. לפיכך, ב-28 בספטמבר 2011 הודיע מפקד חיל הים האיראני, האדמירל חביבאללה סיארי, על כוונתה השאפתנית של איראן לשגר כוח לאוקיינוס האטלנטי ולהפגין נוכחות מרשימה סמוך למים הטריטוריאליים של ארצות הברית.

מבחינתה של ההנהגה האיראנית, ששבה ומדגישה בהזדמנויות רבות את דעיכת כוחן של ארצות הברית ומדינות המערב, יש סבירות להשקפה שחוסר יכולתה של וושינגטון לסייע למובראק, בן בריתה משכבר הימים, מעידה על ירידת קרנה של ארצות הברית במזרח התיכון. מנקודת מבטה של טהרן האירועים בקהיר מוכיחים שלא עלה בידי ארה"ב לגונן על מה שאמור היה להיות האינטרס שלה עצמה (ואין כל חשיבות לכך שהנשיא אובמה לא התכוון להציל את מובראק בהתחשב בהיקף המחאה בקהיר). ואמנם, כבר באפריל 2009 התריע הנשיא האיראני מחמוד אחמדינ'ג'אד בפני וושינגטון: "אנחנו אומרים לכם היום שאתם נמצאים בעמדה של חולשה. ידיכם ריקות ואינכם יכולים עוד לקדם את האינטרסים שלכם מעמדת כוח". המהלך הימי האיראני הוא איתות ברור: כל מקום ממנו תיסוג ארצות הברית, לשם תיכנס איראן. אם תחצה איראן את סף הנשק הגרעיני, סוג זה של התרסה רק יגבר.⁸

זהו מקצת מההקשר שנדרש לצורך הבנת צעדיה של איראן במצרי הורמוז בשלהי 2011. איראן אכן התעמתה חזיתית עם הצי האמריקני בשנת 1988, בסוף מלחמת איראן-עיראק, והוכתה קשות. לאחר שהשתמשה במוקשים הימיים שלה נגד *USS Samuel B. Roberts*, הגיב הצי האמריקני בסדרת פעולות שהובילו להטבעתה של ספינת מלחמה איראנית, שתי אסדות נפט איראניות ומספר סירות מירוץ. חרף היסטוריה זו, ב-28 בדצמבר 2011 הצהיר אדמירל חביבאללה סיארי, מפקד חיל הים האיראני, כי טהרן תטיל סגר על מצרי הורמוז, שרוחבם בנקודה הצרה ביותר מגיע ל-21 מייל בלבד. לאף נתיב ימי אחר לא יהיו השלכות כאלה על תנועת הנפט העולמית, אם להביא בחשבון שרק בשנה שחלפה עברו דרך מצרי הורמוז 17 מיליון חביות נפט מדי יום. כמות זאת מהווה כ-20 אחוזים מסחר הנפט העולמי.⁹

איראן נקטה מגוון של צעדי הסלמה. בראשית ינואר 2012 הזהיר הרמטכ"ל האיראני, גנרל אייתוללה סלחי, לאחר שנושאת המטוסים *USS John C. Stennis* עזבה את המפרץ הפרסי ונכנסה למפרץ עומאן: "איראן לא תחזור על אזהרתה... נושאת המטוסים של האויב הועברה לים עומאן בשל תמרונו. אני ממליץ ומדגיש בפני נושאת המטוסים האמריקנית לא לשוב למפרץ הפרסי... איננו נוהגים להזהיר יותר מפעם אחת". כדי להדגיש את האיום, שחררו האיראנים קטעי סרט של *USS John C. Stennis*, שצולם ממטוס מעקב איראני.

שבועיים לאחר מכן התקרבו סירות מירוץ איראניות לטווח של 500 מטרים בקירוב מרציף התובלה האמפיבי *USS New Orleans* במצרי הורמוז. לא הייתה זו הפעם הראשונה שבה שיגרה איראן איום ישיר על נושאת מטוסים אמריקנית. בריאיון לערוץ 1 של הטלוויזיה האיראנית, ב-19 ביולי 2011, איים גנרל אמיר עלי חגי'זאדה, מפקד כוח התעופה והחלל של משמרות המהפכה, בצינו שנושאת המטוסים האמריקנית "מהווה מטרה עבורנו".

האם יכולים היו האיראנים לממש איומים אלו? האסטרטגיה שנקטו התבססה על לוחמה אסימטרית בים, שנועדה למנוע את פריסת הכוחות האמריקנים במפרץ הפרסי לתקופה ארוכה ככל האפשר. הם עשו שימוש במאות טילי שיוט נגד אניות שהוצבו באיים, כמו גם לאורך קווי החוף שלהם, ובאסדות נפט. ארצות הברית תיאלץ בראש ובראשונה לטפל באיום הטילים נגד אניות ברחבי המפרץ הפרסי לפני שתוכל לשגר אניות לסלק את המוקשים במצרי הורמוז. זה עשוי לקחת זמן. האיראנים יחתרו בבירור להעלות את מחיר הנפט ככל שאפשר, לערער את כלכלת המערב, לחבל באניות האמריקניות ולבסוף לשבור את רוחו של המערב. בראשית 2012 האמיר מחיר הנפט בארבעה אחוזים בתוך פחות משבוע, הודות לפעילותו של אדמירל סיארי.¹⁰

ללא קשר למניעים האיראניים, התייחס יושב ראש המטות המשולבים, גנרל מרטין דמפסי, ברצינות לאיומים האיראניים. בריאיון לתכנית החדשות של רשת CBS "מול פני האומה" ב-8 בינואר 2012 הוא הודה: "הם השקיעו ביכולות העלולות לחסום את מצרי הורמוז לפרק זמן מסוים", אך הוסיף "השקענו ביכולות שיבטיחו כי במצב שכזה, נוכל להתגבר על כך. התשובה הפשוטה היא אפוא, כן, הם יכולים לחסום את המצרים". התגובה האחרונה לאיומים האיראניים על נושאת המטוסים האמריקנית הייתה לשגר את *USS Enterprise* למזרח התיכון; היא צפויה להגיע למפרץ הפרסי במארכ 2012 יחד עם שש אניות נוספות, שמהוות חלק מכוח התקיפה של נושאת המטוסים. בינתיים, שתי נושאות מטוסים אמריקניות משייטות בקרבת המפרץ הפרסי.

לפי שעה, לא נרשמה הסלמה בעקבות צעדיו של חיל הים האמריקני. טהרן לא הייתה מוכנה לעימות במפרץ הפרסי. כמו בעימותים בעבר בין איראן לארצות הברית, טהרן נסוגה נוכח הנחישות האמריקנית. באמצע ינואר 2012 הסיר סגן מפקד משמרות המהפכה את האיום על אניות אמריקניות במפרץ. הוא הכיר בכך ש"אניות מלחמה אמריקניות וכוחות צבא היו במפרץ הפרסי ובמזרח התיכון במשך שנים רבות". בה בעת, שיגרה ארצות הברית את נושאת המטוסים *USS Abraham Lincoln* דרך מצרי הורמוז. נדמה היה שהמשבר של ינואר 2012 חלף. ואולם, שני הצדדים החלו לבנות את יכולותיהם לעתיד, למקרה שיפרוץ עימות ימי.

1. Manoucher Ganji, *Defying the Iranian Revolution: From a Minister to the Shah to a Leader of the Resistance* (Westport, Conn.: Praeger, 2002), pp. 82-83; Dore Gold, *The Rise of Nuclear Iran: How Tehran Defies the West* (Washington: Regnery, 2009), pp. 233-235.
2. Ibid.
3. Cited by Mark Gunzinger, with Chris Dougherty, *Outside-In: Operating from Range to Defeat Iran's Anti-Access and Anti-Denial Threats* (Washington: Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2011), p. 23. See also Elie Chalhoub, "Iran: The Gulf's New Superpower," *al-Akhbar* (English) January 10, 2012.
4. Kenneth M. Pollack, *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America* (New York: Random House, 2004).
5. Commander Joshua Himes, U.S. Navy, *Iran's Two Navies; A Maturing Maritime Strategy* (Institute for the Study of War, October 2011).
6. "Yemen Announced that It Seized an Iranian Ship Carrying Arms for the Shi'ite Rebels in the Country's North," Intelligence and Terrorism Information Center, November 5, 2009.
7. "The Israeli Navy Captures a Ship Carrying a Large Shipment of Weapons (including rockets, mortar shells and anti-tank weapons) from Iran," Intelligence and Terrorism Information Center, November 5, 2009; "Most of the Weapons Found Aboard the *M/V Victoria* Were Iranian," Intelligence and Terrorism Center, March 18, 2011.
8. Gold, *op. cit.*
9. Patrick Clawson, "How Iran Views Confronting the United States," *Policy Watch*, #1891, Washington Institute for Near East Policy.
10. Gunzinger and Dougherty, *op. cit.*, p. 65; *The Economist*, January 7, 2012.